

עבדים היינו

ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המדרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח.

אילו לא הוציא הקב"ה אותנו משם

"ואילו לא הוציא הקב"ה אותנו משם, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". לכאורה צריך ביאור, מה בא בעל ההגדה להשמיענו בזה, הרי פשיטא דכיון שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים, אם כן אילו לא הוציא אותנו עדיין משועבדים היינו.

ויש שואלים להפך, שהרי אנו רואים בתולדות העולם, שכמה וכמה אומות היו משועבדים לאחרים ותחת ממשלתם, ויצאו מתחת ידם לחירות, ומהיכי תיתי שבני ישראל היו עדיין בשעבוד מצרים.

אולם נראה שיסוד גדול אנו למדין מכאן. והיינו, שכל ההיסטוריה של העולם הולך וסובב על בני ישראל, כל הנעשה הוא אך ורק בהשגחה פרטית למענם. ולכן אילו בני ישראל לא היו ראויים לצאת ממצרים, באמת היו נשארים שם לנצח נצחים. ומה שמצינו באומות אחרות שיוצאות מיד אדוניהן ומצליחות לפרוק עול העבדות מצוואריהן, אין זה אלא משום שיש שום צורך ותועלת לכלל ישראל בזה, וכל קימה ונפילה באומות, הוא משום שיש איזה תיקון שאנו צריכים לעשות. ולכן רואים מלכויות חזקות ותקיפות שנופלות ומתבטלות כאילו לא היו, כי היה בהן שום תכלית לישראל, וכיון שנגמרה התכלית ממילא נתבטלה כל סבת קיומן.

ודבר זה הוא אחד מיסודות האמונה שאנו באים ללמוד בליל הסדר, שכל מאורעות וקורות העולם, הן רק בשביל ישראל.

גלות מצרים – שורש כל הגליות

כתבו הספרים שגלות מצרים היא השורש של הארבע גלויות שכלל ישראל עברו בהן, והגאולה ממצרים היא השורש של הגאולה העתידה. ואם כן עלינו להתבונן

במה שקרה לישראל בתוך מצרים, כדי שנדע ונבין מה היא החובה המוטלת עלינו בתוך גלותינו.

והנה בגלות מצרים בני ישראל נעשו עבדי ה'. וביאור הענין הוא, שהקב"ה ברא את העולם בשביל תכלית, והטיל על האדם תפקיד להביא את העולם אל תכליתו. וכשחטא אדם הראשון, איבד את הכח למלא את תפקידו. ועל ידי עבודת האבות וגלות מצרים, חזרו בני ישראל להיות ראויים לקיים תכלית העולם. כי תפקידו של אדם הוא להתגבר על כח הרע. ובתוך מצרים היו מכונסים כל כוחות הרע שבעולם. ולכן בני ישראל הגיעו שם למ"ט שערי טומאה. אבל מכל מקום הם לחמו כנגד הטומאה, ובתוך פנימיות נפשם קנו הכח להתגבר עליה. וזכו לגאולה על שם העתיד, שעתידים להוציא כוחות אלו אל הפועל, ועל ידי זה להשלים עבודתם לבטל את הרע לגמרי.

ואז נחלקו כוחות הרע לארבע כתות, וכל גלות היא כנגד א' מד' חלקי הרע. וכאשר בני ישראל עוברים בתוך כל גלות, הם מבטלים אותו כח הרע, עד שיגיעו לגאולה העתידה במהרה בימינו.

וזהו עומק כוונת "עבדים היינו לפרעה במצרים", שהיינו שקועים לגמרי בתוך כוחות הרע של מצרים ומשועבדים להם, ולא היה בכוחנו להתגבר עליהם בפועל, עד שהקב"ה הוציאנו משם כדי שנהיה עבדי ה', העושים עבודתו ומביאים את העולם לתכליתו.

מתחילים בגנות

והנה תנן במסכת פסחים (קטז, א) שמתחילים את ההגדה בגנות. ונחלקו רב ושמואל אי הגנות הוא מה שאומרים "עבדים היינו" או מה שאומרים "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו". אולם נראה דבין למר ובין למר, יסוד הגנות הוא שאנו לא היו ראויים להטבה שעשה הקב"ה עמנו. הרי שהיינו עובדי עבודה זרה, ומה שזכינו שהקב"ה קרבנו לעבודתו הוא חסד גמור מאתו. וכן "עבדים היינו" - שזו היתה כל המציאות והמהות של כלל ישראל, עבדים ומשועבדים, תחת שליטת טומאת מצרים. מצד עצמנו לא היתה לנו שום זכות - אלא הקב"ה הוציא אותנו משם.

והיינו כנ"ל, שהקב"ה יש לו תכלית בבריאת העולם, והוא בחר בנו להטיל עלינו התפקיד להביא את העולם אל מגמתו. והוא בחר באברהם והוציא אותו יקר מזולל מתוך משפחתו העובדים עבודה זרה, ובחר בישראל והוציא אותנו מתוך שעבוד

מצרים. ויש לנו להכיר את החסד הגדול שעשה עמנו ולהרגיש מאושרים מאד שזכינו לכך.

מסיימים בשבחה – חובת אדם בעולמו

בליל הסדר צריך האדם לעמוד על חובתו בעולמו. צריך כל אחד להתבונן, הרי הוא נמצא בעולם, ויש לו כוחות. והוא לא ברא את עצמו, ולאִיזה סיבה נברא, ולמה יש לו כל הכוחות הטמונות בו. אלא צריך להכיר שהכל ניתן לו כדי לקיים רצונו יתברך. ולא משום שבעצם הוא ראוי לכך, שהרי מתחילה עובדי ע"ז היינו, עבדים היינו, אלא משום שהקב"ה בחר בנו. וכל זה בא להפקיע ממהלך המחשבה הרגיל, שאדם חושב שהוא נמצא בעצם, ועכשיו יש לו להחליט מה יעשה בחייו, אם לעשות טוב ולהתקשר עם הקב"ה או להפך ח"ו.

ולמשל, אם גדול אחד היה בא מארץ ישראל, ונכנס לבית מדרש ובוחר בך ואומר לך - אני אקבל אותך להיות תלמידי, אלמד אתך ואבנה אותך, אדריך אותך בדרך הישר. הרי כמה אחריות היתה מוטלת עליך, וכמה מאושר היית מרגיש. על אחת כמה וכמה, שהקב"ה בכבודו ובעצמו בחר בנו להיות עבדיו, לעומת שאין אנו מצדנו ראויים לכך, כמה בחירה זו מחייבת אותנו, וצריכים לומר ברגשי שמחה "אשרינו מה טוב חלקנו".

וזהו יסוד מצות סיפור יציאת מצרים. לא לדעת מה קרה לעם ישראל לפני שלשת אלפים שנה, אלא כדי שכל כל יחיד ויחיד לקשר את יציאת מצרים לעצמו, לקנות בנפשו את התחושה כי הקב"ה בחר בו להיות עבדו, שיש לו תפקיד בעולם להביא את הבריאה אל תכליתה. ואף שהוא מצד עצמו לאו כלום הוא ואינו ראוי לכך, מתחילתו עובד עבודה זרה ועבד למצרים, אבל מאחר שהקב"ה הוציאו משם, הרי העלה אותו מכל זה, ויש ביכולתו לעבוד את ה' בתורה ומצוות, ובזה יתקיים רצון ה' על ידינו.

מתחיל בגנות ומסיים בשבחה – קנין האמונה

כבר ביארנו שאמונה אינה ידיעה שהי"ג עיקרים הם אמת, אלא אמונה פירושה היא שיסודות האמונה שייכים לחיים שלו, שהאדם ינהיג את חייו על פי ידיעה זו שהקב"ה ברא את העולם, ובכללו האדם עצמו, ולכן יש לעולם תכלית ולאדם תפקיד בעולמו, והוא קובע את מהלך חייו על פי ידיעות אלו. ודבר זה נקרא אמונה חושית.

זהו הטעם שההגדה נבנית בסדר של מתחילים בגנות ומסיימים בשבח. שאם תכלית מצות סיפור יציאת מצרים היתה ללמד את האדם כי הקב"ה ברא את העולם ושולט בו כפי רצונו, לא היה צריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, אלא היה כל הסיפור אודות הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה, המגלים את כוחו בעולם. אולם מאחר שעיקר תכלית המצוה היא כדי שביין האדם איך כל זה נוגע לו בחיים שלו כל יום ויום, לכן עליו לדעת את המצב של גנות שהתחלנו בו - עבדות ועובדי עבודה זרה - ומתוך מצב זה הגענו להיות ברום המעלה, בני חורין ממצרים ועבדי הקב"ה, ומכאן זה יכיר איך הוא חלק ממלכותו ית'.

מתחיל בגנות – תהליך של עליה

ויש עוד לימוד ממה שמתחילים בגנות, והוא נוגע בפרט אלינו בדור הזה. הנה השקפת אומות העולם הוא שעיקר האדם הוא המצב שהוא נמצא בו, וכל העבודה והטירחא כדי להגיע אליו הוא רק אמצעי בעלמא, ועדיף לו שלא היה צריך לעבור בכל המהלך ההוא.

ולצערנו השקפה זו נכנסה גם לתוך לבבנו. כשהאדם מתקשה בלימודו ובעבודתו, מיד הוא מתייאש ואומר מה לי ולצרה זאת. אולם התורה מלמדת אותנו שבדוקא צריכים להתחיל בגנות, כי העבודה עצמה היא התכלית, והשבח לבסוף בא אך ורק מכאן הגנות שבתחילה. כל קושי ונסיון אינו עיכוב אל השגת השלימות, אלא אדרבא הם המביאים אליה.

וזה בין בפרט ובין בכלל, שעבודת כל אחד ואחד צריכה להיות דוקא מתוך הגנות, וכן במהלך של תולדות עם ישראל, שאין הגלות שאנחנו נמצאים בה עכשיו רק מצב שאנו צריכים לסבול עד שתבוא הגאולה, אלא היא עצמה מובילה אותנו אל הגילוי הגדול של ביאת משיח.

כולנו חכמים

ובעל ההגדה מסיים "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים". והיינו כמו שביארנו, כי אין תכלית מצוה זו כדי לקנות איזה ידיעות אודות יציאת מצרים, דאם כן באמת אין טעם לחייב את החכמים והנבונים יודעי התורה במצוה זו. אלא כוונת המצוה היא שנתבונן ביסודות של יציאת מצרים, ונחדיר אותם אל לבנו, ונלמד מהם את גודל החיוב המוטל עלינו לעבוד את

ה', ואת הדרך הנכונה לקיים חיוב זה. ולכן "כל המרבה לספר ביציאת מצרים" וקונה בנפשו המעלות הנלקחות ממנה, "הרי זה משובח".

מתחילה עובדי עבודה זרה וכו' ועכשיו קרבתו המקום לעבודתו

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר יי אלהי ישראל: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אתו, ויעקב ובניו ירדו מצרים.

בחירת הקב"ה בישראל מצדו ית'

בעל ההגדה בא ללמדנו, שאין לנו מצד עצמנו שום זכות קיום ומציאות, כי אף אברהם אבינו היה עובד עבודה זרה, ומה שזכה שיצא ממנו כלל ישראל, הוא רק מפני שהקב"ה קירב אותו לעבודתו ית'.

ועל זה מביא מה שאמר בנביא (יהושע כד, ב-ג): "ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק". והיינו, שאברהם היה בנו של תרח ומיוחס אחריו, ולא יצא מכלל זרע תרח אלא על ידי שהקב"ה לקח אותו. וגם ההמשך של כלל ישראל הוא מתנה מאת הקב"ה - 'ואתן לו את יצחק'.

אולם אף שהקב"ה בחר בנו, הרי זה כאיש שבחר באשה לינשא, שאף על פי שקודם הנשואין הוא יכול לבחור בכל אחת שישרה בעיניו, מאחר שנשאה נעשית